

Всеволод Івакін

СУЧАСНА ТАФОЛОГІЯ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ІНФОРМАТИВНІ МОЖЛИВОСТІ

Стаття присвячена питанням вивчення тафології — розділу некрології, який досліджує сферу діяльності людини, пов'язану із захороненням померлих членів соціуму. Автор аналізує її застосування у сучасній історичній та археологічній науках.

Ключові слова: тафологія, поховальні традиції, обряд, смерть, світогляд.

Питання, що стосуються проблематики сприйняття смерті давньою людиною, еволюції поховальних традицій та обрядовості, були завжди нагальними як на світанку людства, так і сьогодні. Проблеми тафології — розділу некрології, що досліджує сферу діяльності людини, пов'язаної з захороненням померлих членів соціуму, є актуальними у сучасній науці.

Сам термін «тафологія» (від грец. τάφος — поховання та λόγος — знання) був запропонований Ю. Смирновим для визначення сукупності традиційних знань людства, що стосуються різних форм та способів поведінки з тілом померлого [19, 230]. Дослідник, вивчаючи проблеми поховальної обрядовості, повинен, насамперед, розібратися у її структурі, мати можливість оперувати чіткою понятійно-термінологічною системою, правильно дібрати відповідні методики для адекватної реконструкції окремо взятої поховальної практики. На жаль, у вітчизняній науці досі не визначена чітка тафологічна структура, спроби уніфікації понятійного апарату були спорадичними і не призвели до утворення єдиного системного вузькоспеціалізованого словника наукових дефініцій.

Пропонована робота є спробою визначити відповідну структуру «науки про поховання» та розібратися з термінами, які можуть використовуватися у сучасній історичній та археологічній науках. Про позитивні наслідки студій цього спрямування зайве згадувати, оскільки, на нашу думку, вони якнайменше сприятимуть уникненню плутанини у назвах та поняттях, активно вживаних при дослідженні поховальної обрядовості. Подальший розвиток термінологічного апарату дозволить поглибити науково-методичні аспекти вивчення поховального обряду як унікального процесу.

Ми свідомо детально не зупиняємося на огляді історіографії проблеми, оскільки це є темою окремого дослідження.

У 70–90-ті роки минулого століття теоретичні основи вивчення поховальної обрядовості стали об'єктом особливо пильної уваги спочатку радянських, а згодом, після розпаду СРСР, російських

та українських дослідників. Цю активність можна пов'язати з проникненням на радянські терени ідей Нової, або Процесуальної археології (від англ. New archaeology, Processual archaeology), представлених у роботах її лідерів Л. Бінфорда, Д. Кларка, К. Ренфру та ін.

Основні питання, пов'язані з теорією тафології та створенням відповідного термінологічного апарату, широко проаналізовані в роботах таких відомих фахівців, як В. Альокшин, В. Генінг, А. Добролюбський, І. Кизласов, Г. Лебедев, В. Мельник, В. Назаренко, В. Ольховський, Ю. Смирнов, С. Токарев та ін. [1; 2; 5; 8; 9; 11; 13; 16; 17; 18–21; 22–25]. За структурно-термінологічну основу дослідження нами вибрано уніфіковану систему термінів і понять Ю. Смирнова у комплексному поєднанні з творчими доробками інших вищезгаданих дослідників. Склад базових термінів має попередній характер і розрахований на майбутні доповнення та вдосконалення.

Щодо інформативної (пізнавальної) можливості тафології у археологічній та суто історичній галузях можна сказати наступне.

Інтерес істориків і археологів до поховального обряду пояснюється тим, що традиційно — це один із основних видів археологічних джерел, спираючись на які можна реконструювати духовну і матеріальну культуру, світогляд, соціальний устрій та етнічну приналежність — основний спектр питань, пов'язаних з історією досліджуваного суспільства. Починаючи з 1970-х років, поховальні пам'ятки аналізуються не тільки традиційними, але й природничими та математичними методами. Сучасна процедура дослідження такого специфічного джерела, як поховальний комплекс вимагає максимальної попередньої реконструкції поховального обряду. Тільки після цього поховання можна використовувати як джерело для вилучення певної наукової інформації.

В. Альокшин виділяє шість інформаційних блоків, кожен з яких висвітлює певний бік життя стародавніх спільнот.

1. *Світогляд* стародавнього соціуму. Відображення уявлень людей про шляхи та способи переходу померлих до потойбічного життя в країні

мертвих. Вивчення поховальних обрядів у часі та просторі може виявити еволюцію цього світогляду відповідно до різних історичних епох, визначити ставлення давніх людей до смерті й померлих зокрема.

2. *Культурогенез*. Можливість простежити становлення археологічної культури, її розвиток і зміну іншою або іншими археологічними культурами. При заміні однієї археологічної культури іншою можлива цілковита або часткова зміна поховального обряду. Цілковита заміна свідчить про всеосяжне зникнення носіїв конкретної археологічної культури (міграція, військова катастрофа, епідемія). Часткова, тобто кардинальна зміна більшості елементів, складників старого поховального обряду і трансформація його в новий, засвідчує проникнення в середовище конкретної археологічної культури носіїв приїшлої археологічної культури.

Схожі зміни часто призводять до формування третьої археологічної культури, яка відрізняється від двох перших: можуть змінитися тип поховання, ритуальні дії, склад наборів поховального інвентарю, конструкція поховальної споруди. Співвідношення збережених колишніх традиційних рис у новому стандартному поховальному обряді та елементів, що постали завдяки зовнішньому впливу, має відповісти на запитання про те, який культурний компонент (місцевий або приїшлий) став провідним при формуванні нової археологічної культури.

3. *Статеві-вікові групи*. За свідченнями етнографії, у поховальних обрядах відображені статеві відмінності померлих. Реконструкція статево-вікових показників тільки антропологічними методами часто ускладнюється поганою збереженістю кісткового матеріалу, тому слід враховувати закономірності розподілу інвентарю в могилах, який корелюють зі статтю та віком померлого. Окремо розглядаються три основні групи поховань: чоловіків, жінок і дітей. Ці групи іноді можна розбити на статеві підгрупи з характерним або стандартним поховальним обрядом (ритуали, форма поховальної споруди, набір інвентарю).

4. *Соціально-економічний статус*. Характеризує ступінь соціального розшарування давніх суспільств, відображений у поховальних обрядах. Найважливішою ознакою соціального розшарування стародавнього суспільства служить наявність певних груп поховань, які характеризуються поховальними спорудами, наборами інвентарю, нерівноцінними у майновому відношенні.

5. *Еволюція форми сім'ї* у первісних суспільствах. Еволюція в часі послідовності підхоронень або одночасність поховань для подвійних, потрійних і колективних поховань дає можливість простежити основні тенденції розвитку форм сім'ї у первісну епоху. Також важливим є

аналіз поховань «чужинців» на могильнику цього суспільства.

6. *Палеоантропологічний і палеопатологічний* блоки містять інформацію про демографічні аспекти життя стародавніх людей: підсумування показників щодо тривалості життя, причини смерті, хвороби, зміни антропометричних даних давніх людей. Причина та обставини смерті були значущими у давнину, вони часто-густо зумовлювали характер поховального обряду [1, 3–8].

Одержані під час вивчення згаданих блоків результати використовуються для реконструкції релігійно-міфологічних поглядів та соціальної структури досліджуваного суспільства, а також відтворення етнічних, культурних, демографічних та інших особливостей творців певних груп поховальних пам'яток. Найбільший ефект при аналізі та реконструкції поховального обряду дає комплексний міждисциплінарний підхід — поєднання напрацювань археології, етнографії, письмових джерел, фізичної антропології тощо [4, 76–77].

Серед базових понять (дефініцій) тафології слід виділити наступні.

Смерть для давньої людини — це завжди перехід до нових форм існування. Виникнення культу мертвих сформувало особливий інтелектуальний рівень розвитку суспільства, дозволивши первісній людині створити одну з перших космологічних моделей: модель Того Світу — Потойбічного Царства. Світ мертвих іноді малювався людині абсолютно подібним до світу живих. Часом Потойбічний Світ усвідомлювався як «дзеркальне» відображення світу земного, з відповідною перестановкою місць і значень (зокрема, призначень предметів) основних явищ та об'єктів реального світу. Картини загробного світу, досить строкаті й численні, створюються залежно від переважання у суспільстві тієї чи іншої релігійної, морально-етичної та/або соціальної концепції, у цілому (як і похоронні обряди) підкоряючись одній глобальній ідеї: смерть — це перехід до інших форм існування (а поховання ~ забезпечення (здійснення) цього переходу).

У людському житті та історії проблеми смерті настільки тісно переплетені з проблемами життя, що без розуміння ставлення будь-якого суспільства до цих «основних питань» буття, які проявляються на величезному відрізку часу лише в матеріальних залишках некрологічної діяльності, неможливо правильно зрозуміти історію людства.

Система поглядів на смерть є невід'ємною частиною людського світогляду. *Світогляд* — сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають найзагальніше бачення, розуміння світу, місця в ньому людини, а також її життєвих позицій, програми поведінки та дій. Це — необхідний складник людської свідомості, який є не просто одним із його елементів з-поміж багатьох інших,

а їх складна взаємодія. Різноманітні «блоки» знань, переконань, думок, почуттів, настроїв, прагнень, надій, з'єднуючись у світогляді, утворюють більш-менш цілісне розуміння людьми світу та самих себе. Він узагальнює пізнавальну, ціннісну та поведінкову сфери у їхньому взаємозв'язку.

Основною особливістю світогляду є те, що він завжди стосується індивіда, соціальної групи, епохи, представлені конкретними особами. Не існує безособового, анонімного світогляду. Адже в центрі будь-якого світогляду перебуває певний суб'єкт зі своїми знаннями, цінностями, ідеалами, почуттями, цілями, тобто усім тим, що має сенс для конкретної людини. Своїм корінням він сягає почасти в генетичну спадковість, почасти формується під впливом навколишнього середовища: спілкування з батьками, однолітками, на нього впливають кліматичні, етнічні та інші фактори [14, 20–23].

Однак на практиці переконання, норми життя, ідеали формуються в досвіді, свідомості конкретних людей. А це означає, що, крім типових поглядів, які визначають життя всього суспільства, світогляд кожної епохи існує, діє в безлічі групових та індивідуальних варіантів. І все ж у всьому його різноманітті простежується досить стійкий набір основних «складників». Одним із них є система звичаїв і обрядів, у тому числі й поховальних, що належать до перехідних етапів людського життя (*rite de passage*).

Світогляд людини здебільшого формується завдяки традиційним системам поглядів суспільства, до якого вона належить.

На сьогодні можна виділити *три основні системи поглядів про помертне існування*.

1. Продовження тілесного—духовного існування як в потойбічному, так і в цьому світі (живий мрець). При такому існуванні всі необхідні умови відтворюються залежно від земного соціально-майнового статусу (піраміди, монументальні гробниці, жертви).

2. Перехід до безтілесної форми існування (дух, душа, привид). Вмирання тіла не порушує безперервного плину життя душі. Коса смерті проходить між душею і тілом, відокремлюючи померле тіло від безсмертної душі людини. Основні риси характеру особистості не змінюються, вона переходить у потойбічний світ такою, якою була на момент смерті тіла, і продовжує своє існування, розпочате на землі.

3. Цілковите припинення і тілесного і духовного існування. Атеїстична свідомість (різновид природничого мислення) буде іншу потрібну модель: буття—смерть—небуття. Зокрема, Ф. Енгельс стверджував, «что отрицание жизни по существу содержится в самой жизни, так что жизнь всегда мыслится в соотношении со своим необходимым результатом, заключающимся в ней постоянно в зародыше, — смертью».

Диалектическое понимание жизни именно к этому и сводится. Но кто однажды понял это, для того покончены всякие разговоры о бессмертии души. Смерть есть либо разложение органического тела, ничего не оставляющего после себя, кроме химических составных частей, образовывавших его субстанцию, либо умершее тело оставляет после себя некий жизненный принцип, нечто более или менее тождественное с душой, принцип, который переживает *все* живые организмы, а не только человека. Таким образом, здесь достаточно простого уяснения себе, при помощи диалектики, природы жизни и смерти, чтобы устранить древнее суеверие. Жить — значит умирать, *Generatio aequivoca*» [10, 610–611].

Світоглядні системи відображаються в традиціях, у тому числі й поховальних.

Поняття «традиція» походить від латин. дієслова *tradere* — «передавати». Спочатку воно вживалося у своєму прямому значенні, позначаючи матеріальну дію. Так, стародавні римляни застосовували його тоді, коли йшлося про необхідність вручити комусь якийсь предмет. Але ж передати можна не лише щось матеріальне. Це, наприклад, може бути ремесло чи майстерність. Така дія у фігуральному сенсі також є *traditio*. Таким чином межі семантичного спектру поняття «традиція» жорстко вказують на основну якісну відмінність усього того, що можна підвести під це слово. Отже, традиція — це, перш за все, те, що не створене індивідом чи не є продуктом його власної творчої уяви (те, що йому не належить, щось передане кимось ззовні, звичай). Це безліч уявлень, обрядів, звичок і навичок практичної та громадської діяльності, що передаються з покоління у покоління, які є одним із регуляторів суспільних відносин. Сама по собі традиція незмінна. Вона символізує стабільність, позбавляє від необхідності осмислювати ситуацію і приймати рішення. Складовими частинами традиції є звичай та обряди. *Звичай* — це успадкований стереотипний спосіб поведінки, що відтворюється в певному суспільстві або соціальній групі і є звичним для її членів [3, 266].

Обряд (ритуал) — це сукупність умовних, традиційних дій, позбавлених безпосередньої практичної доцільності, що слугували символом певних соціальних відносин або формою їх наочного прояву і закріплення [25, 231].

Звичай являє собою практичні, утилітарні дії, обряд — дії умовні, символічні. На практиці обрядові та звичайні дії тісно переплітаються, їх співвідношення досить складно визначити. В. Мельник виділяє три види такого симбіозу: 1) практичні, раціональні дії, яким надавався символічний характер; 2) практичні дії, вчинені в ірраціональний спосіб, не прийнятний для повсякденності; 3) дії, що втратили первісне практичне призначення і стали символічними [12, 94].

Для останнього виду дій С. Токарєв запропонував назву обрядового звичаю [23, 28–30].

У сімейно-побутовій діяльності виділяються *дві групи звичаїв*: 1) звичаї повсякденного життя, форми задоволення щоденно повторюваних життєво необхідних потреб; 2) звичаї, відтворювані через відносно великий проміжок часу [11, 75].

Поховальні звичаї належать до другої групи. *Поховальні звичаї* — це стереотипні практичні дії, здійснювані членами того чи іншого колективу щодо померлого від моменту його смерті до часу поховання та створення поховальної пам'ятки. Форма здійснення поховальних етапів (підготовка поховання, транспортування померлого, власне поховання) закріплюється звичаєм. Обряд доповнює звичай і надає особливого значення низці деталей поховального процесу. Це і створює симбіоз обрядового звичаю. Разом з тим поховальний обряд проявляється і в незалежному вигляді, коли символічні дії передують діям, встановленим звичаєм, супроводжують або зумовлюють їх.

Якщо метою поховального звичаю є задоволення побутових, санітарних потреб (захоронення тіла померлого), то метою поховального обряду є задоволення духовних потреб (сприяння переходу душі покійного на той світ) [12, 95].

Існує і ще одна важлива закономірність, що стосується безпосередньо поховальних обрядів. На думку Ю. Смирнова, обряд поховання завжди проходить три стадії.

1. Період становлення якогось стереотипу (нестійкість, невизначеність у складі та структурі елементів, складників поховального комплексу, тобто в обряді спостерігається маса відхилень від прийнятої норми).

2. Період найбільш жорсткого втілення (уніфікації) стереотипу (відносно стійка одноманітність елементів поховального комплексу).

3. Період розмивання, розхитування стереотипу (знову — невизначеність складу та нестійкість елементів поховального комплексу).

Остання закономірність добре простежується на рівні офіційної ідеології соціуму. Проте в народній культурі завжди спостерігаються відхилення від норми, навіть у періоди найбільш жорсткого втілення стереотипу того чи іншого обряду [19, 81].

Отже, можемо стверджувати, що хоч цілі поховального звичаю і обряду розходяться, однак результат у них спільний — поховання померлого члена людського соціуму.

Відповідно до характеру та обставин потрапляння решток померлого до літосфери поховання людини поділяється на два види.

Ненавмисне поховання — природне відкладення залишків живих організмів у геологічних шарах літосфери. Основні закономірності процесів природного, або ненавмисного, поховання

були сформульовані в кінці 1930-х років І. Єфремовим, засновником особливого напрямку в палеонтології — тафономії. Згідно з останньою процес ненавмисного поховання слід розглядати як перехід органічних залишків із біосфери в літосферу. Отже, об'єктом вивчення тафономії є природні поховання. Це в основному залишки флори і фауни, а до появи систематичних слідів поховальної практики в антропосфері — й людські рештки [6, 48–54].

Навмисне поховання — відкладення залишків живих організмів у геологічних шарах літосфери в результаті діяльності людини (поховального обряду).

Поховання обох видів відбувається після настання біологічної смерті — фізіологічної (природної) або патологічної (насилницької).

При формуванні навмисного поховання активно задіяні фізичні та фізіологічні закони (І. Ньютона та П. Ністена) [21, 12].

Об'єкт наших досліджень становлять виключно навмисні поховання. Перші (археологічно зафіксовані) навмисні поховання померлих людей — інгумаційні — були зафіксовані на території Старого Світу в період мустье (100–90 тис. років тому). Істотами, які вперше почали практикувати поховання своїх загиблих родичів, були *Homo sapiens neanderthalensis* і *Homo sapiens sapiens*.

В. Нікольський вважав появу навмисних поховань результатом введення табу на канібалізм усередині стада. До того часу померлі родичі споживалися як їжа, що мотивувалося почасти прагматичними міркуваннями (розв'язання проблеми голоду), а почасти сакральними причинами (спадкування чеснот члена громади, котрого з'їли) [15].

Ключ до розуміння витоків виникнення мустьєрських поховань сучасні дослідники вбачають у некомплектних розчленованих похованнях цього періоду, що є свідченнями посмертних маніпуляцій з трупами (розчленування). Така практика поводження з мертвими тілами пояснюється сучасними дослідниками як результат ритуалів продукуючих обрядів. Згідно з останніми, смерть і руйнування є засобами для відновлення нового життя. Схожі ритуали зафіксовані етнографами у примітивних народів Півночі. Їхній зміст полягає у відродженні вбитого звіра після поїдання його м'яса через поховання кісток скелета в окремих місцях. Продукуючі обряди мали поновити порушену мисливцями рівновагу в природі, відроджуючи душі вбитих тварин [7, 136–154].

Високий рівень смертності в епоху мустье змушував групи мисливців вдаватися до магічних захисних заходів — обрядів, чия чудодійна сила забезпечувала б зв'язок з померлими, тобто зберігала б рівновагу в стародавньому соціумі. Таким чином магія ранніх форм поховальної обрядовості сприяла підтримці стабільності всередині

мисливських колективів. Саме таке смислове навантаження вбачає у похованні неповних трупів у епоху муст'є В. Алюкшин. На його думку, витоки цих поховальних обрядів ведуть у домуст'єрську епоху і сходять до обрядів продукування (родючості та розмноження) [1, 162–164].

Вся подальша історія поховального обряду загалом не підтверджує еволюціоністську теорію про лінійність розвитку обрядовості. Тобто результати антропологічних досліджень не довели твердження щодо постійної еволюції

ритуалу у бік більш складних процесуальних форм [19, 13].

Підсумовуючи зазначимо, що розглядаємо цю статтю переважно як заклик спеціалістів різних напрямів до відповідної наукової дискусії. Метою обговорення має стати визначення стабільної тафологічної структури та створення термінологічного апарату, які можна буде застосовувати у сучасній історичній та археологічній науках під час досліджень, пов'язаних із поховальною обрядовістю.

ДЖЕРЕЛА

1. Алюкшин В. А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ / В. А. Алюкшин. — Л. : Наука, 1986. — 191 с.
2. Генинг В. Ф. Формализованно-статистические методы в археологии (Анализ погребальных памятников) / [В. Ф. Генинг, Е. П. Бунятян, С. Ж. Пустовалов, Н. А. Рычков]. — К. : Наукова думка, 1990. — 304 с.
3. Гофман А. Б. Обычай / А. Б. Гофман // Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. — М. : Советская энциклопедия, 1974. — Т. 18. — С. 266.
4. Гуляев В. И. Погребальная обрядность: структура, семантика и социальная интерпретация / В. И. Гуляев // Российская археология. — 1993. — С. 76–77.
5. Добролюбовский А. О. О принципах социологической реконструкции по данным погребального обряда / А. О. Добролюбовский // Теория и методы археологических исследований. — К. : Наукова думка, 1982. — С. 54–68.
6. Ефремов И. А. Что такое тафономия? / И. А. Ефремов // Природа. — 1954. — № 3. — С. 48–54.
7. Кабо В. Р. Первоначальные формы религии / В. Р. Кабо // Религии мира. — 1986. — М. : Наука, 1987. — С. 136–154.
8. Кызласов И. Л. Погребальный обряд и уровень развития общества / И. Л. Кызласов // Российская археология. — 1995. — № 2. — С. 99–103.
9. Лебедев Г. С. Погребальный обряд как источник социологической реконструкции (По материалам Скандинавии эпохи викингов) / Г. С. Лебедев // Краткие сообщения института археологии. — 1977. — Вып. 148. — С. 24–30.
10. Энгельс Ф. Диалектика природы / Ф. Энгельс // К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. — М. : Госполитиздат, 1961. — Т. 20. — С. 339–626.
11. Мельник В. И. Погребальная практика и погребальный обряд / В. И. Мельник // Краткие сообщения института археологии. — 1990. — Вып. 201. — С. 73–77.
12. Мельник В. И. Погребальный обычай и погребальный памятник / В. И. Мельник // Российская археология. — 1993. — № 1. — С. 94–97.
13. Назаренко В. А. Классификация погребальных памятников Южного Приладожья / В. А. Назаренко // Статистико-комбинаторные методы в археологии. — М. : Наука, 1970. — С. 191–201.
14. Некрасова Н. А. Мировоззрение как объект философской рефлексии / Н. А. Некрасова, С. И. Некрасов // Современные наукоемкие технологии. — 2005. — № 6. — С. 20–23.
15. Никольский В. К. Очерк первобытной культуры / В. К. Никольский. — Москва—Петроград : Изд-во Л. Д. Френкеля, 1923. — 232 с.
16. Ольховский В. С. Погребально-поминальная обрядность в системе взаимосвязанных понятий / В. С. Ольховский // Советская археология. — 1986. — № 1. — С. 65–76.
17. Ольховский В. С. Погребальная обрядность и социологические реконструкции / В. С. Ольховский // Российская археология. — 1995. — № 2. — С. 85–98.
18. Смирнов Ю. А. Тафология (Попытка системного подхода) / Ю. А. Смирнов // Человек и окружающая среда в древности и средневековье. — М. : Наука, 1985. — С. 17–23.
19. Смирнов Ю. А. Морфология погребения : опыт создания базовой модели / Ю. А. Смирнов // Исследования в области балто-славянской духовной культуры: погребальный обряд. — М. : Наука, 1990. — С. 216–224.
20. Смирнов Ю. А. Муст'єрские погребения Евразии: возникновение погребальной практики и основы тафологии / Ю. А. Смирнов. — М. : Наука, 1991. — 341 с.
21. Смирнов Ю. А. Лабиринт: морфология преднамеренного погребения (исследование, тексты, словарь) / Ю. А. Смирнов. — М. : Восточная литература, 1997. — 279 с.

22. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / С. А. Токарев. — М. : Политиздат, 1965. — 624 с.
23. Токарев С. А. Обычаи и обряды как объект этнографического исследования / С. А. Токарев // Советская Энциклопедия. — 1980. — № 2. — С. 26–36.
24. Токарев С. А. Ранние формы религии / С. А. Токарев. — М. : Политиздат, 1990. — 622 с.
25. Чистов В. Я. Обряд / В. Я. Чистов // Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. — М. : Советская энциклопедия, 1974. — Т. 18. — С. 231.

Всеволод Ивакин

СОВРЕМЕННАЯ ТАФОЛОГИЯ: ОСНОВНЫЕ ПОНЯТИЯ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ

Статья посвящена вопросам изучения тафологии — раздела нефрологии, исследующего сферу деятельности человека, связанной с захоронением умерших членов социума. Автор анализирует ее применение в современной исторической и археологической науках.

Ключевые слова: тафология, погребальные традиции, обряд, смерть, мировоззрение.

Vsevolod Ivakin

MODERN TAPHOLOGY: BASIC TERMS and INFORMATIVE CAPABILITIES

The article deals with the problems of taphology — branch of nephrology examining human activities related to the burial of deceased members of society. The author analyzes its implementation in modern historical and archaeological sciences.

Key words: taphology, burial traditions, ritual, death, worldview.

УДК 908:94(477)

Дарія Черкаська

ПРО ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ ОЛЬВІЙСЬКОГО ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

У статті розглянуто проблеми відновлення діяльності одного з найбільших заповідників України — «Ольвії» — у 1945–1952 рр. У цей період співробітники Заповідника здійснювали дослідницькі роботи, розширивши площу вивчення пам'ятки розкопками ряду навколишніх поселень, а також відродили господарську базу та туристичну діяльність.

Ключові слова: Ольвія, Л. М. Славін, заповідна справа, післявоєнний період, історико-археологічний заповідник, музейна справа.

Історико-археологічний заповідник «Ольвія» (далі — Заповідник) отримав цей статус у 1926 р. і до сьогодні є одним із найбільших в Україні.

Відомо, що Миколаївщина, як і значна частина території тодішньої УРСР, значно постраждала під час німецько-фашистської окупації. Тому в перше п'ятиріччя після Другої світової війни відбувалося відновлення всіх сфер життя. Після повернення до Києва у 1944 р. з евакуації Академії наук УРСР, почалося активне відродження науково-дослідної роботи, серед іншого — з дослідження археологічних пам'яток. 7 липня 1944 р. як структурний підрозділ Академії наук УРСР

було відновлено Інститут археології, який очолив Л. М. Славін, кандидат історичних наук, член-кореспондент АН УРСР, засновник і завідувач кафедри археології Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

На той час Ольвійський заповідник був структурним підрозділом Інституту археології АН УРСР. Коротко до теми відновлення роботи Заповідника у своїх наукових працях звертався і Л. М. Славін [1; 11; 12; 13]. У статті В. М. Корпусової окреслено роль самого Л. М. Славіна як директора Інституту археології АН УРСР [5]. Дослідженням Ольвійської хори присвячено статтю С. Б. Буйських [2]. Свої спогади залишив